

I BÖLMƏ. TƏDQIQAT UNIVERSİTETLƏRİ HAQQINDA DÜŞÜNCƏLƏR

UOT: 378.001

Bəyalı Xanəli oğlu ATAŞOV
Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin
elm və innovasiyalar üzrə prorektoru,
Əməkdar elm xadimi, iqtisad elmləri doktoru, professor.
bayali.ataшов@mail.ru

Zahid Fərrux oğlu MƏMMƏDOV
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin
elmi fəaliyyətin təşkili və idarəedilməsi
departamentinin direktoru,
Əməkdar müəllim, iqtisad elmləri doktoru, professor.
prof.zahid.mamed@mail.ru

MÜASİR UNIVERSİTETLƏRDƏ ELMİ FƏALİYYƏT: ÜMUMİ PROBLEMLƏR VƏ FƏRQLİ YANAŞMALAR

*Sadələvh insanın uşağa verdiyi sual: ananı və ya atanı daha çox sevirsən?
Mehriban və müqəddəs dəyərlərə malik ailələrdə sevgi bölünməz olduğu
kimi, təhsil və elmin vəhdəti də sarsılmazdır.*

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi sürətli dəyişikliklər və özəlliklə elmi biliklərin kommersialaşması şəraitində universitetlərin elmi fəaliyyət sahələrinə aid problemləri və fərqli yanaşmaları öyrənmək, araşdırmaq və bu proseslərdə ali təhsil müəssisəsinin elmi fəaliyyətində yeni idarəçilik modelinin xüsusi yerini tapmaqdan ibarətdir.

Tədqiqatın metodologiyası. Tədqiqat işində müşahidə, təhlil, sintez, müqayisə və məntiqi ümumiləşdirmə kimi iqtisadi üsullardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti. Müasir universitetlərdə elmi fəaliyyətin səmərəliliyini təmin etmək üçün yanaşmaların və prioritetlərin müəyyənləşdirilməsinə, yeni fəaliyyət strategiyalarının işlənməsinə, bu istiqamətdə yeni layihə və proqramların işlənilməsinə və hazırlanmasına töhvə verə bilər.

Tədqiqatın nəticələri. Ali məktəblərdə elmi fəaliyyət sistemində yeni yanaşmalar və idarəçilik modelinin tətbiqi ilə bağlı tövsiyələr verilmiş və təkliflər irəli sürülmüşdür.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi. Müasir universitetlərdə elmi fəaliyyətin idarə edilməsi sistemində mövcud problemlər müzakirə olunur və onların həlli yolları ilə bağlı təkliflər irəli sürülür. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 22 iyul 2022-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nda ölkəmizdə yaxın gələcəkdə tədqiqat universitetlərinin yaradılması aktual vəzifə kimi yer almışdır. İrəli sürülən təklif və tövsiyələr bu vəzifə kontekstində işıqlandırılmışdır.

Açar sözlər: *universitetlər, tədqiqat universiteti, elmi tədqiqatlar, elmi məktəblər, mövcud problemlər.*

Giriş

Təcrübə göstərir ki, təbii sərvətlərin bolluğu cəmiyyətin inkişafının əsas göstəricisi deyil, başlıcası, bu sərvətlərin cəmiyyətin hərəkətverici qüvvəsi olan insan kapitalına çevrilməsini təmin etməkdir. Bu, indiki mərhələdə universitetlərin elmi fəaliyyətinin ən zəruri vəzifələrindən biridir.

Qlobal dünya iqtisadiyyatının tərkib hissəsi nüfuzlü universitetlər beynəlxalq elmi - bilik xidmətləri bazarında ən mütərəqqi aparıcı istehsalçı oyunçular kimi çıxış edir. Bu kontekstdə dünya ölkələrinin hökumət nümayəndələri yaxşı başa düşürlər ki, onların qabacıl universitetlərinin bəşəriyyətin dünyanın elmi inkişafı prosesində avanqard sırada olması vacibdir.

Universitetlərdə bilik istehsal olunur və burada istehsal edilən biliklər ictimaiyyətin hüquqi, sosial-iqtisadi qərarlarına ciddi təsir göstərir. Məhz buna görə də, nüfuzlü universitetlərin sosial elm üzrə nümayəndələrini “düşüncə fabrikaları (think tanks) və ya “düşüncə polisi” olaraq adlandırırlar. Ali təhsil müəssisələrinin qarşısında duran vəzifələrdən biri də innovativ layihələrin həyata keçirilməsi üçün şərait və mühitin yaradılmasıdır. Bizneslə elmi ixtiraların kəsişməsi nöqtəsi kimi ən münbit və uyğun yer məhz universitetlər olmalıdır.

Müasir dövrdə istənilən ölkənin iqtisadi inkişafı, onun vətəndaşlarının firavan yaşayışı ilk növbədə elm və təhsilin inkişafı ilə bağlıdır. Bu nöqtəyi nəzərdən ali təhsil sistemində fəaliyyət göstərən professor-müəllim heyəti, universitet rəhbərliyi, təhsil alanlar və təhsil verənlər qarşısında birmənalı şəkildə yeni çağırışlar dayanır.

Hal-hazırda ABŞ-da və bir sıra digər inkişaf etmiş ölkələrdə əksər aparıcı sənaye sahələrinin formalaşmasının 80%-ə qədər universitetlərdə icad edilən kəşflər və yeniliklərlə bağlıdır.

Adətən, universitetlərdə ən yaxşı tədqiqatçılar çalışır və onlar beynəlxalq mühitdə baş verən hadisələrə və meyillərə, çağırışlara uyğun hərəkət edir və bunları nəzərə alırlar. Onlar yorulmadan dünya səviyyəli aktual problemlərin həllinə can atır və başqa elmi təşkilatlarla fəal şəkildə əməkdaşlıq edirlər. Bu qeyd olunanlar üç əsas həlledici funksiyada özünü göstərir:

- 1) yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması;
- 2) elmi tədqiqatların aparılması;
- 3) cəmiyyətin rifahının yaxşılaşdırılması [1, s. 112].

Elmi tədqiqatlara gəlincə universitetlər ən qabaqcıl ideyalarla məşğul olur və müasir dövrün ən yaxşı kəşflərinə səy göstərir. Bununla da cəmiyyətin çağırışlarına adekvat cavab olaraq, mühüm vəzifələri yerinə yetirməklə bəşəriyyətin rifahını yaxşılaşdırırlar. Ona görə də universitetlər, ilk növbədə, öz elmi-tədqiqatları ilə seçilməlidir.

Xülasədə qeyd edildiyi kimi, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 22 iyul 2022-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nda ölkəmizdə yaxın gələcəkdə tədqiqat universitetlərinin yaradılması aktual bir vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur [2]. “Tədqiqat universiteti – elmi fəaliyyətlə tədris prosesinin real inteqrasiyası əsasında elm və təhsil fəaliyyətini eyni dərəcədə səmərəli həyata keçirən, qabaqcıl elmi tədqiqatlar aparan, keyfiyyətli elm, tədris mühitini təmin edən, yüksək elmi-pedaqoji kadr potensialına malik olan ali təhsil müəssisəsi və ya elm-təhsil mərkəzləridir” [3]. Tədqiqat universitetləri insanlıq naminə qlobal problemlərin kompleks həlli istiqamətində töhfələr verir və bütün dünyada davamlı inkişafa, bəşəriyyətin inkişafına təkan verirlər.

Bu Strategiyaya və tədqiqat universitetlərinin fəaliyyətinə dair həm ölkəmizdəki, həm də beynəlxalq təcrübədən irəli gələn bəzi mülahizələrimizi hörmətli oxucularımızın diqqətinə çatdırırıq.

Universitetlərin elmi fəaliyyətində ümumi problemlər və aktual suallar

Ali təhsil sistemində indiyədək akademik tədqiqatların nəticələri, fərdi elmi məhsuldarlıq, onların ölçülməsi və stimullaşdırılması haqqında dərin müzakirələr davam edir. Universitetlərdə elmi fəaliyyət mövzusu ən çox müzakirə edilən predmetlər sırasında yer alır və bu tədqimatda qoyulan suallara cavab axtarılır:

1. Bu gün ictimaiyyətin və iqtisadiyyatın ehtiyaclarına universitetlərin elmi-tədqiqatları cavab veririmi?

2. Fundamental milli universitetlərə (“milli Qarvardlar”) sahib olmadan, güclü milli iqtisadiyyat qurmaq mümkündürmü?

3. Universitet üçün həm tədqiqat, həm də tədris çox əhəmiyyətlidir. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, bütün nüfuzlu tədqiqatçılar güclü pedaqoq ola bilmədiyi kimi bütün güclü pedaqoqlar da məhsuldar tədqiqatçı deyillərdir. Bu iki göstərici arasındakı balansı universitet tarazlaya bilirmi?

4. Nəşrlərin sayı çoxaldıqca, elmi tutumlu əsərlərin sayı azalmağa başladı. “Elmi nəşr inflyasiyası”nın səviyyəsinin elmi ictimaiyyətin akademik fəaliyyətinə mənfi təsiri nə qədərdir?

5. Dünyanın bir çox universitetlərinin nüfuzu olmayan lokal jurnalları mövcüddür. Belə ki, hətta tədqiqat universitetləri bir çox elmi sahə üzrə jurnallar nəşr edir, lakin onların impakt faktor göstəricisi çox aşağıdır. Bu baxımdan, jurnalların və onların redaksiyasına daxil olan məqalələrin sayının artması ekspert rəyi sistemində müəyyən gərginlik yaradırımı?

6. Araşdırmanın dərc edildiyi jurnalın, yoxsa tədqiqatçının təqdim etdiyi məqalənin elmi səviyyəsini qiymətləndirilmək gərəkdirmi? Və hansı meyarlarla?

7. Akademik etik qaydalarının tətbiqi üçün elmi ictimaiyyətə hansı vasitələr daha məğbuldur?

8. Elmin öyrənilməsində və elmi fəaliyyətin idarə edilməsi sistemində elmşünaslığın səmərəli istifadə imkanları və təsirləri haqqında izahlı anlayışın formalaşdırılması da tələb olunur. Elmşünaslıq elmi bir intizam, yoxsa elmi istiqamətdir?

Müasir universitetlərin elmi fəaliyyət missiyası

Müasir universitetin missiyası – sürətli dəyişikliklər şəraitində necə yaradıb – yaşamaq sualına cavab tapmaq, pragmatik yanaşmaları müəyyənləşdirmək, bazar iqtisadiyyatı şəraitində insan həyatının bütün sahələrinə aid problemləri öyrənmək, cəmiyyətin sosial təbəqələrinin sürətli diferensiasiyasını izləmək, araşdırmaq və bu proseslərdə ali təhsil müəssisəsinin xüsusi yerini tapmaqdan ibarətdir [4, s.5].

Avropa ölkələrində elmin ana mərkəzi universitetlər hesab edilir. Universitetlərə professor-müəllim heyətinin işə qəbulunda birinci göstərici kimi elmi fəaliyyət önə çəkilir. Bu halda müəllimlik fəaliyyəti arzu olunandır, lakin məcburi deyil. İlk növbədə alimin elmi çalışmalarının nəticələri diqqətə alınır. Ona görə ki, elm adamı universitetə qrant gətirir, məqalələri çap edilir, beynəlxalq və yerli mükafatlar qazandırır, öz fəaliyyətinə yeni-yeni tələbələr cəlb edir və nəticədə universitetlərin reytinginə müsbət təsir göstərir.

Elmi tədqiqat fəaliyyəti olmayan müəllim, universitetin akademik məsləhətindən kənar qalır. Belə ki, nəşr yoxdursa, deməli tədqiqatda yoxdur.

Modern universitetlər həm tədqiqat, həm də tədris prosesini həyata keçirən araşdırma müəssisələridir. Universitetlər öyrənmək arzusunda olanlara elmi bilikləri çatdıran və elmi araşdırmaları fasiləsiz davam etdirən, ümumbəşəri dəyər yaradan və aşılaman elmi mərkəzlərdir.

Cəmiyyətdə artıq birmənalı olaraq qəbul edilir ki, praktika ilə əlaqəsi olmayan elm, elm və praktika ilə əlaqəsi olmayan təhsil, təhsil və elmlə əlaqəsi olmayan biznes mümkün deyil.

Müasir universitetlərdə elmi fəaliyyət üç məqsəd naminə inkişaf edir:

1. Araşdırma yolu ilə bilik istehsal olunur. Universitet insan biliyinin gücü çərçivəsində olan hər şeylə maraqlanır və tədqiq edir;

2. Araşdırma tədris prosesində istifadə edilir və gələcək nəsilləri biliklərlə salihlandırır;

3. Cəmiyyətin və, xüsusilə də, əmək bazarının ehtiyacına uyğun səviyyəli kadr və ya mütəxisslər hazırlayır.

Sovet dönəmində ali təhsil sisteminin qarşısında duran əsas məqsəd kimi dövlət strukturlarında və əmək bazarında tələb olunan kadr ehtiyacını qarşılamaq qəbul edilirdi. Qərbi universitetlərində isə yuxarıda sadalanan məqsədlərlə bərabər prioritet olaraq universitetlərin elmi fəaliyyəti ön plana çəkilirdi. Bu mənada, uzun müddət postsovet universitetləri Qərbi universitetlərindən elmi fəaliyyət sahəsində xeyli geridə qalmışdır.

Müasir universitet elmtutumlu texnologiyalar və innovasiyalar yaradır, sənaye ilə sıx əməkdaşlıq edir, biliklərə əsaslanan məhsul istehsalçısına çevrilir, əmək bazarı üçün yeni iş yerləri təklif edir, texnoparklar, startaplar vasitəsilə real bazarda biznes subyekti qismində iştirak edir.

Son onilliklərdə cəmiyyətdə və iqtisadiyyatda baş verən dəyişikliklər (xüsusən də postindustrial dövrdən informasiya dövrünə keçid) ali təhsil sisteminin funksiya və rolunun transformasiyasına öz töhfəsini vermişdir. Bu innovativ yeniliklər tədricən, getdikcə daha çox tətbiq olunmağa başlandı ki, akademik sektorun artan rolu təkcə əmək bazarını insan resursları ilə təmin etməkdə deyil, həm də sənaye sektoru ilə birgə tədqiqatlar, konsaltinq və patentləşdirmə yolu ilə bilik və texnologiyaların ötürülməsində özünü büruzə verdi.

İndi universitet sistemində tədqiqatın əhəmiyyətinə daha çox önəm verən yeni tendensiya universitetləri tədqiqat nəticələrinə görə bonuslar tətbiq etməyə məcbur edir. Bir çox universitetlərdə yeni əmək haqqı sistemi tətbiq edilir, bu da o deməkdir ki, müəllimin əmək haqqının bir hissəsi müxtəlif meyarlara və ölçülə bilən nailiyyətlərə (məsələn, tədqiqatın nəticələrinə) uyğun olaraq müəyyən edilir.

Ali məktəblərdə professor – müəllim heyətinin elmi tədqiqat işinin təşkili

Ali məktəb müəlliminin elmi fəaliyyəti tədris, elm və təcrübənin vəhdətini, elmin özünün idraki və dəyişmə funksiyasının reallaşmasını təmin edir. Bundan başqa, elmi iş müəllimin alim kimi şəxsi nüfuzunu artırır, tələbələrin müstəqil elmi araşdırma imkanlarını genişləndirir, tələbələrin ali təhsil müəssisəsində tədrisdən məmnunluq dərəcəsini artırır.

Ali təhsil müəssisəsinin professor-müəllim heyəti müasir dövrdə zəruri və aktual olan, mahiyyət etibarilə onun xidməti vəzifəsinə aid yeddi əsas funksiyasını qeyd etmək olar. Beləliklə, professor-müəllim heyəti aşağıdakılar qismində çıxış edir:

- biliklərin ötürülməsi və peşə səriştələrinin formalaşdırılması prosesinin subyektivi və təşkilatçısı;
- elmi axtarışın, elmi-metodiki nəticələrə nail olmanın subyektivi və tələbələrin elmi-tədqiqat işlərinin təşkilatçısı;
- sosial-şəxsiyyət kompetensiyalarının, vətəndaş tərbiyəsinin, məzunların işlə təmin edilməyə və gələcək karyeraya hazırlığı prosesinin subyektivi;
- elmi-istehsalat prosesinin, tələbələrin təcrübə yönümlü layihə fəaliyyətinin təşkili subyektivi;
- universitetin bütün fəaliyyətinin beynəlmilləşdirilməsi subyektivi;
- vahid nəticənin əldə olunmasına yönəlmiş vahid kollektivin sistemli, məqsədyönlü fəaliyyətinin subyektivi;
- innovativ və ümumi yaradıcılıq prosesinin subyektivi [5].

Lakin mötəbər tədris modelinə keçidlə əlaqədar olaraq ali təhsil müəssisəsi müəlliminin fəaliyyəti təkcə pedaqoji deyil, həm də elmi-pedaqoji fəaliyyətə çevrilir. Ali təhsil sistemi isə elm tutumlu prosesə keçid alır və tədqiqat fəaliyyətinə təkcə müəllimin hüququ kimi deyil, həm də onun peşə borcu kimi baxılır.

Müasir müəllim tədqiqat fəaliyyətinin subyektivi kimi, aktual tədqiqatın aparılması imkanını üzə çıxarmağı, dəqiq və reallaşdırıla bilən tədqiqat vəzifələrini qoymağı, tədqiqatı səmərəli surətdə planlaşdırmağı, maraqlı hipotezaları irəli sürməyi, tədqiqat işini keyfiyyətlə aparmağı və nəticələri operativ surətdə qiymətləndirməyi və təhlil etməyi bacarmalıdır.

Müəllim fəaliyyətinin səmərəlilik göstəricilərinə təsir edən amillər aşağıdakılardır:

- elmi nəşrlərin sayı;
- beynəlxalq məlumat bazalarında sitat gətirilməsi;
- monoqrafiya, tədris vəsaitlərinin nəşri ;
- qazanılmış qrantların sayı;
- nüfuzlü elmi tədbirlərdə iştirakı;
- patentlərin kommersialaşması [6].

Unutmayaq ki, əsl müəllim olmaq şərəfli, müqəddəs, eyni zamanda mürəkkəb və çətin peşədir. Hər kəs səbr, dözümlü tələb edən, xoş məqama can atan bu peşənin öhdəsindən layiqincə gələ bilməz. Mübaliğəsiz demək olar ki, bütün istedadlı ziyalılarımız kimi təmiz əqidəli, bacarıqlı, kamil müəllimlərimiz də cəmiyyətimizin intellektual potensialını təşkil edir, onu zaman – zaman püxtələşdirir və milli elitamızın formalaşdırılmasında həlledici rol oynayır.

Elmi məktəblər - təşkil edilən və idarə olunan elmi strukturlardır.

Elmi məktəblər tədqiqat proqramı, vahid düşüncə tərzii ilə birləşdirilən və bir qayda olaraq, görkəmli alimlərin rəhbərlik etdiyi elmi strukturlardır. Elmi məktəb idrak prosesini və biliyin ötürülməsi prosesini birləşdirir. Elmi məktəblərdə ünsiyyətin və qarşılıqlı əlaqənin təşkili formaları elmi seminarlar, kollokviumlardır. Elmi məktəbi tələbələrə təsəvvür etmək mümkün deyil. Müəllim məharəti, tədqiqat sənətini dərk etməyə kömək edir, o elmə “bələdçi”dir. Elmi məktəbin mühüm göstəricisi onun yetirmələri olan elmi dərəcə almış tələbələrdir.

Eyni zamanda, elmi məktəb elm aləmində formalaşmış ideyalara uyğun olaraq, aşağıdakı xüsusiyyətlərə malik olmalıdır:

- elmi ictimaiyyətdə hörmət qazanmalıdır;
- yüksək səviyyəli tədqiqatları və onların orijinallığı ilə fərqlənməlidir;
- elmi nüfuzunun artırılmasına daim diqqət yetirməlidir;
- elmi ənənələrin etibarlı davamçısı olmalıdır;
- nəsillərin davamlılığına töhvə verməlidir.

Elmi məktəbin uğurlu fəaliyyət göstərməsinin ilkin şərti vicdanlı və öz peşəsinin vurgunu olan alimlərin yetişdirilməsidir [7].

Akademik fəaliyyətin qiymətləndirilməsi sistemləri

Nüfuzlu Universitetlərdə “müəllimlərin qiymətləndirmə sistemi” tətbiq edilir və bu sistemin 3 əsas funksiyası mövcuddur:

1. İnformasiya funksiyası – tədris kurslarının keyfiyyətini xarakterizə edir, tədris prosesi, tədris kursları və tələbələrin ixtisaslaşması mövzusunda dolğun məlumat hazırlanır və bu işə öz növbəsində rektorata optimal qərarların hazırlanmasında yardımçı olur. Əgər rektorun (elmi şuranın) fikrincə, proqram və ya kafedra universitet üçün kifayət qədər əhəmiyyətli deyilsə və investisiya qoyuluşunu doğrultmursa, onun fəaliyyətinin dayandırılması barədə qərar qəbul edilə bilər. Bu halda bağlanma qərarı pedaqoji kollektivin kəskin etirazına səbəb olmaz.

2. Motivasiya funksiyası – tələbələr tərəfindən müəllimlərin qiymətləndirilməsi haqqında açıq informasiya məlumatı müəllimlərin öz üzərində daha da məsuliyyətlə çalışmalarını və dərəcə çox hazırlıqlı gəlmələrini məcbur edir;

3. Stimullaşdırıcı funksiya işə ali məktəbin rəhbərliyi ilə müəllimlər arasında bağlanacaq müqavilə şərtlərinə təsir göstərir.

Avropa Birliyinin əksər ölkələri ali təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinin səmərəliliyinin nəzərə alınması əsasında qurulan tədqiqatların və layihələrin maliyyələşdirilməsi, yəni fəaliyyətin səmərəliliyi əsasında maliyyələşdirmə sistemlərinə (Research Performance Based Funding, SƏM) keçir. Bu sistemlər ETTLİ-nə (elmi-tədqiqat və təcrübi-layihə işləri) büdcə vəsaitlərinin xərclənməsinin səmərəliliyinə nəzarət elementlərinin hələ maliyyənin elmi təşkilatlar arasında bölüşdürülməsi mərhələsində tətbiq edilməsini nəzərdə tutur, ən yaxşı səmərəlilik göstəriciləri olan qurumlar mütənasib olaraq daha çox dövlət subsidiyası alır.

Təşkilatların elmi səmərəliliyinin ən çox istifadə olunan göstəriciləri arasında aşağıdakıları qeyd etmək olar:

- əməkdaşlara verilən elmi dərəcələrin sayı;
- bibliometrik göstəricilər;
- elmi təşkilat tərəfindən biznes-partnyorlardan cəlb edilən ETİ-nə büdcədən kənar vəsaitlərin məbləği;
- elmi təşkilatın müsabiqə əsasında aldığı layihə maliyyələşdirməsi;
- qeydiyyatda alınmış patentlərin sayı və patentlərin kommersiyalaşması;
- universitetlərin beynəlxalq tədqiqat layihələrində iştirakı.

Universitetlərin yeni missiyası: kommersiyalaşma trendi

Elmin təşkilati formalarının transformasiyasını özündə əks etdirən “akademik kapitalizm” anlayışı 1990-cı illərdə elmin sosiologiyası və iqtisadiyyatı sahəsində tədqiqatlara daxil edilmişdir.

Kommersiya sektoruna diqqətin yönəldilməsi universitetlərə nəinki əsas funksiyalarını (tədris

və tədqiqat) genişləndirməyə, həm də öz inkişafı üçün yeni imkanlar açmağa təkan verdi. Üçüncü missiyanın (kommersiyalaşmanın) həyata keçirilməsini və onun inkişafını elan edən universitetlər sahibkarlıq (ingiliscə “entrepreneurial”), daha sonra isə yeni flaqman (İngiliscə “new flagship”) adlandırılmağa başladı. Bununla belə, universitetlərin daha çox sahibkarlıq fəaliyyətinə və kommersiyalaşmasına doğru meyillənməsi, habelə onların patent formasındakı inkişaflarını nəzərə alaraq, bu universitetlərin cəmiyyətə xidmət göstərməsi humanist ideyasının (qeyri-məhsuldarlığın) müzakirəsini gücləndirdi.

ABŞ-da universitetlərin sahibkarlıq fəaliyyətini “akademik kapitalizm” adlandırıblar ki, onun əsas məqsədi elmi tədqiqatların və patentlərin mənfəət üçün əmtəyə çevrilməsidir [8, s.30].

Universitetin üçüncü missiyası çoxözlü konsepsiyadır və hazırda onun vahid razılaşdırılmış tərifini yoxdur, çünki bu, bir çox amillərdən asılıdır:

- 1) universitetin xüsusiyyətlərindən;
- 2) universitetin özü üçün müəyyən etdiyi prioritetlərdən;
- 3) kontekstdən, yəni məsələyə hansı bucaqdan yanaşılmasından;
- 4) universitetin yerləşdiyi ölkədən.

Amma Azərbaycan universitetlərinin üçüncü missiyası başlanğıc mərhələsindədir və tədricən özünəməxsus xüsusiyyətlərini əldə edir.

Milli Məclisinin Elm və Təhsil Komitəsinin hazırladığı və 2023-cü ilin yaz sessiyasında müzakirəyə çıxarılmış Ali Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanun layihəsinin “Ali təhsil müəssisələrində elmi-tədqiqat və innovasiyalar” adlı VII-ci fəslində düzgün olaraq göstərilir (bənd 40.4): “İnnovasiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsi və innovasiyaların inkişafına və elmi, bədii tədqiqatların nəticələrinin kommersiyalaşdırılmasına infrastruktur dəstəyinin təmin edilməsi məqsədilə ali təhsil müəssisələrinin tərkibində innovasiya mərkəzləri, texnologiyaların transferi mərkəzləri, biznes və texnoloji inkubatorlar, elmi-texnoloji parklar və digər struktur bölmələr yaradıla bilər. Magistratura və doktorantura təhsil proqramlarının müvafiq hissəsi bu struktur bölmələrdə həyata keçirilə bilər” [9, s.36]. Mütəxəssislərin və təhsil ekspertlərinin iştirakı ilə hazırlanan və yaxın vaxtlarda qəbul edilib icrası bütün səviyyələrdə təmin ediləcək bu Qanun ali təhsil sistemindeki boşluqların çoxunu aradan qaldıracaq, onun beynəlxalq reytingini artıracaq, ölkəmizin qabaqcıl təhsil müəssisələrinin tədqiqat universitetləri statusu qazanmalarına real hüquqi baza və münbit şərait yaradacaqdır.

Elmi nəticələrin qiymətləndirilməsinə yanaşmaların təkamülü

Onilliklər ərzində akademik tədqiqatların nəticələri, fərdi elmi məhsuldarlıq, onların ölçülməsi və stimullaşdırılması haqqında müzakirələr davam edir. Əgər elmi nəticənin qiymətləndirilməsinə yanaşmaların təkamülünü xronoloji şəkildə təsvir etməyə çalışsaq, onda bizim nöqtəyi-nəzərimizdən o, üç mərhələyə bölünəcək.

1. İlk mərhələ (XX əsrin ortalarına qədər). Elmi nəşrlər hesabına tədqiqatçılar bir-birinin elmi fəaliyyətinin təqib etmə imkanı əldə etdilər.

2. İkinci mərhələ (1950-1990-cı illər). Kütləvi ali təhsilin inkişafı və elmi jurnalların sayının artması ilə sadə bibliografik göstəricilərin kəmiyyət təhlilinə əsaslanan bibliometrik üsullar meydana çıxdı.

3. Üçüncü mərhələ (2000-ci illərdən indiyədək). İnformasiya texnologiyalarının inkişafı və onlara marağın artması elmi nəticənin və elmsünaslığın qiymətləndirilməsi imkanlarını genişləndirmişdir. Beləliklə, sitat indeksləri meydana çıxdı - sitat gətirilən və istinad edilən nəşrləri ehtiva edən indekslər və ya verilənlər bazası (məsələn, e-kitabxana platformasında Web of Science, Scopus, RSCI istinad edilənlər bazaları); keyfiyyət qiymətləndirmələri ilə əlavə edilmiş (alim, təşkilat və ya jurnal) sitatın kəmiyyət göstəricisi (məsələn, beynəlxalq məlumat bazalarında indeksləşdirilmiş birinci və ikinci kvartillərin elmi nəşrlərindəki məqalələrin sayı, özünə istinadsız H-indeksi); nəşr reytingləri və bibliometrik faktların sosioloji şərh, böyük verilənlərlə işləməyə əsaslanan metodlar və s. inkişaf etdilər. Aydın ki, elmin yüksək keyfiyyətli və səmərəli idarə olunması çoxlu sayda şərtlərə əməl olunmasını nəzərdə tutur, bilik və peşəkarlıq tələb edir.

Milli elmi sistem kimi mürəkkəb bir obyektin idarə edilməsi elmin mahiyyətini və xüsusiyyətlərini dərinədən dərk etməyi, onun daimi araşdırılması və monitorinqi, elmin inkişafının tarixi təcrübəsi və onun müasir sosial kontekstlə əlaqəsi, aydın prinsipləri və məqsədləri olan hərtərəfli düşünülmüş elmi siyasət, elmi inkişafı stimullaşdıran normativ hüquqi baza, peşəkar mütəxəssislər tərəfindən qurulan və kompleksləşdirilmiş elmi idarəetmə orqanları sistemi, müasir alətlərin və idarəetmə mexanizmlərinin geniş arsenalından istifadə etmək zərurətini meydana çıxarır.

İqtisadi-təşkilati elmlərə aid olan idarəetmə elminin predmetini ictimai istehsal və birgə fəaliyyət prosesində insanlar arasında yaranan mürəkkəb qarşılıqlı münasibətlərin qanunauyğunluqlarının öyrənilməsi və istiqamətləndirilməsi təşkil edir. Respublikamızda idarəetmə məsələlərinə, o cümlədən elmin özünün idarə edilməsinə aid elm hələlik real idarəetmə təcrübəsilə ayaqlaşmır, ondan geri qalır. Yeri gəlmişkən, ümumiyyətlə elmlə istehsalat arasındakı daim mövcud olan uyğunsuzluğu nəzərdə tutan dünya şöhrətli akademikimiz, hamımızın dərin hörmət bəslədiyimiz mərhum Azad Mirzəcanzadə belə bir sərrast ifadə işlətməmişdir: “At qabaqda qaçır, bilik isə heç cür ona çata bilmir” [10, s.13, 17].

Arzu olunur ki, elmin idarəedilməsi istiqamətdə çox iş görən Milli Elmlər Akademiyası, Elm və Təhsil Nazirliyi ilə yanaşı, universitetlər səviyyəsində də bu prosesə istedadlı gənc alimlər daha geniş cəlb edilsinlər, xüsusi biliklərlə yanaşı yaşlı nəsil tərəfindən onlara idarəetmə elminin üsul və vasitələri də ətraflı aşılansın. Çünki bugünün gənc alimləri sabahın elm və istehsalat təşkilatçıları, həmin sahələrin nüfuzlu liderləri olacaqlar.

Müasir dövrdə elmi fəaliyyətin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi proseslərini həyata keçirən inzibatçılar, əsasən nəşr sayı və elmi jurnallarda istinad edilmələrindən istifadə edirlər. Bizim fikrimizcə, elmi işçilərin və kollektivlərin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi çox ciddi ekspertizaların nəticəsi əsasında aparılmalı və elmi nəticələrin ictimai müzakirəsindən sonra həyata keçirilməlidir.

Cell, Nature və Science kimi aparıcı elmi jurnallarda dərc olunmaq hər bir alimin başlıca məqsədidir və bu jurnallarda dərc olunma yeni qrantlar, vəzifələr vəd edir, habelə redaksiya heyətlərinə üzvlüyə yol açır. Bu nüfuzlu jurnallarda dərc olunmaqla elmi karyeranın uğurları təmin edilir. Bundan əlavə, alimlər başa düşürlər ki, bu qəbildən olan jurnallarda bir dəfə məqalə dərc etdirməklə gələcəkdə dünyanın aparıcı jurnallarında nəşr olunmaq şansı əldə edirlər.

Lakin, elmi jurnallarda dərc olunanlar və istinadların sayına görə hesablanan elmmetrik göstəricilər yalnız məlumat – yardımçı rolunu oynaya bilər. Məsələn, 1995-ci ildə fiziologiya və tibb üzrə Nobel mükafatı almış Ed Lyus çox az məqalə dərc etdirmiş və aşağı H–indeksə malik olmuşdur.

Beləliklə, elmsünəslıq elmi məhsuldarlığın qiymətləndirilməsinin 4 komponentini ayırır:

- 1) əhəmiyyəti/təsiri («impact» – sitatların sayı);
- 2) keyfiyyət (peer-review ilə);
- 3) əhəmiyyəti (kifayət qədər vaxt keçməyincə aydın olmaya bilər);
- 4) kəmiyyət (dərc olunan məqalələrin sayı təsirinə görə yüksək korrelyasiyaya meyllidir).

Tələbələrin elmi-tədqiqat fəaliyyəti

Elmi-tədqiqat işi tədris prosesinin ən çətin komponentlərindən biri olaraq, tələbələrin motivasiya sferasını, tədqiqat prosesi üçün zəruri olan elmi biliklərin metod və formalarını özündə cəmləşdirən və elmi rəhbəri-müəllimin iştirakı ilə həyata keçirilən kompleks tədris fəaliyyətinin tərkib hissəsidir.

Tədqiqat tək-cə xüsusi istedadlı və bacarıqlı tələbələrin davamlı şəkildə işə cəlb edilməsinə imkan verməməli, həm də hər bir tələbənin yaradıcılıq prosesində bu və ya digər şəkildə iştirakına kömək etməlidir.

Təhsilin bütün pillələrində tələbələrə elmi biliyin mənimsənilməsi, təcrübələrin planlaşdırılması və təşkili, təcrübə nəticəsində əldə edilən məlumatların emalı və ümumiləşdirilməsi, patent tədqiqatlarının aparılması, elmi-texniki işlərin tətbiqi kimi məsələlərin açıqlanması və aşılması zəruridir.

Tələbələrin elmi işdə iştirakına motivasiya bütün problemləri həll etməyə imkan verir:

- elmi-tədqiqat bacarıqlarına yiyələnən tələbələrin daha yaxşı hazırlanmasına kömək edir;
- tələbə yaradıcı fəaliyyət sahəsini mənimsəyir;
- səriştəli mütəxəssislər hazırlamaqda maraqlı olan sosial mühitdə tələbə daha yüksək status qazanır;

Elmi tədqiqat yolu ilə tələbələr bir neçə “həyat bacarığı” əldə edir: mentorluq, komandada işləmək təcrübəsi, metodologiyani dərindən başa düşmək, mütərəqqi öyrənmə bacarıqları, vaxtın idarə edilməsinin təşkili üzrə təcrübə, özünə inamın artması, ünsiyyət bacarıqlarının əldə edilməsi.

Bütün bu yanaşmalar tələbələrin elmi təfəkkürünün inkişafına, onlarda yeni ideyaların yaranmasına təkan verir.

Elm adamlarının yetişdirilməsində elmi rəhbərlər mühüm rol oynayır. Təəssüf ki, onların bir qismi bu prosesə formal, laqeyd yanaşır, elmi məlumat tapmaqda öz bilik və bacarıqlarını tələbələrə zəif ötürür.

Ali təhsil sisteminin elmi fəaliyyətində mövcüd problemlərin müzakirəsi

Sosial-humanitar elmlər sahəsində elmi- tədqiqat işlərinin keyfiyyət göstəricələrinin artımı məsələsi universitetlər qarşısında mühüm vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur. Lakin nəticə etibarilə əsaslı büdcə mexanizmlərinin tətbiqində olan fərqli yanaşmalar bu prosesi hələlilik düzgün qurmağa imkan vermir.

Azərbaycan Universitetlərinin elmi fəaliyyətində aşağıdakı problemlərin mövcudluğu davam edir:

1. Elmi-tədqiqatların nəticələri tədris prosesinə zəif inteqrasiya olunur.
2. Universitetlərdə elmi – pedaqoji kadr potensialı və hazırlığı müasir tələblərə yetərinə cavab vermir.

3. Universitetlərdə müəllimlik missiyası üstünlük təşkil edir. Ali təhsil müəssisələrində vəzifələrin strukturu dəyişməz olaraq qalır, yəni fəlsəfə doktoru dərəcəsi qazanmayan müəllimlər pensiya yaşınadək baş müəllim kimi işləyə bilir və əmək pensiyasına bu rütbədə çıxır.

4. Akademik bazarın fəaliyyət göstərməməsi rəqabət təzyiqinin olmamasına şərait yaradır.

5. Beynəlxalq elmi bazalardan qeydiyyatdan keçmiş dünya elmi jurnallarının təxminən yarısı Amerika nəşrləridir. İkinci yerdə Böyük Britaniya (711 min nəşr), üçüncü yerdə Yaponiya (686 min nəşr), dördüncü yerdə Almaniya (632 min nəşr) qərarlaşıb. Yuxarıda göstərilən rəqəmlərdən görüldüyü kimi, bu iyerarxiyada Amerika və İngilis nəşrləri birinci yerdədir və lazım olduğu kimi, ilk növbədə öz alimlərinin nəşrlərini yerləşdirirlər. Anglo-Sakson dünyasından kənar işləyən alim, yalnız mükəmməl ingilis dilində məqalə yazsa və ya mükəmməl tərcüməçiyə (kifayət qədər yüksək məbləğə) sifariş verərsə, Amerika və ya ingilis nəşrində dərc olunacağını gözləyə bilər.

İngilis dilinin üstünlüyü müəyyən şəraitdə milli alimlərin yüksək h-indeksinə malik olmasını çətinləşdirən başqa bir maneəyə çevrilir.

6. Tədqiqat və inkişafa xərclərin ÜDM-də payı Böyük Britaniyada 1,7%, Hollandiyada 2,0%, Finlandiyada 2,8%, Aİ üzrə orta göstərici isə 2,1% təşkil edir. Bundan əlavə, bu ölkələrin aparıcı universitetləri üç ən nüfuzlu dünya universitetləri reytingində yer almışlar: QS World University Ratings, Times Higher Education World University Rankings, Academic Ranking of World Universities. Qeyd etmək lazımdır ki, Qərbi Avropanın əksər ölkələrində elmi-tədqiqat və ilk növbədə fundamental tədqiqatlar tarixən universitetlərdə cəmləşdiyi halda, Azərbaycanda uzun müddət bu sahədə Milli Elmlər Akademiyasının institutları fəaliyyət göstərir.

7. Geniş miqyaslı problemlərin biri də, elmi məqalələrə istinad məsələsidir, keyfiyyət göstəriciləri yerinə, kəmiyyət göstəricilərinə üstünlük verilir. Akademik ictimaiyyətin əksər nümayəndələri artıq bu fikirdədir ki, dünyada elmi nəşrlərin keyfiyyəti əvəzinə, onların miqdarına daha çox üstünlük verilməkdədir. Belə ki, dərslərə yükləri daim artır, tələbələrin sayı çoxalır, əksər müəllimlər üçün isə elmi tədqiqatlar ön plana çıxır və tədris ikinci dərəcəli işə çevrilir. Məlumdur ki, tələb təklifi formalaşdırır, buna görə də çoxlu sayda oxunmayan və kütləvi nəşrlər üçün nəzərdə

tutulan jurnalların sayı artmaqdadır, bu jurnalların əsas vəzifəsi dərcədmə fəallığını təmin etməkdir. Bununla yanaşı, daim dərc olunma tələbi akademik cəmiyyətin fərdiləşdirilməsinə aparır: ali təhsil müəssisələri akademik kommissiyalara və gənc əməkdaşlara, kömək tələb olunan sahələrə az vaxt sərf edirlər. Belə ki, onlar üçün əsas prioritet daha çox dərc olunmaq və xarici qrantlar əldə etməkdir, bu halda karyera artımı mümkün olur. Buna görə də gənc alimlər özlərinin akademik karyerasının başlanğıcında belə bir fikri özləri üçün qəbul edirlər ki, onların əsas məqsəd və vəzifəsi elmi həqiqəti axtarmaq, elmin dərinliklərinə baş vurmaq deyil, daha çox dərc olunmaqdır. Bu isə onların peşə intizamına, bir alim kimi keyfiyyət standartlarına və tədqiqatçı davranışlarına mənfi təsir göstərə bilər.

Nəticə və təkliflər

1. Universitetlərin elmi fəaliyyətində zaman – zaman audit keçirilməsi və auditin nəticəsi olaraq elmi-tədqiqat fəaliyyəti olmayan kafedraların fəaliyyətinə yenidən baxılması zərurəti meydana çıxır.

2. Humanitar fənnlərin tədrisində ciddi dəyişikliklərə gedilməsi məqsədəuyğundur. Tələbələrə uzun və monoton mühazirə kursları yerinə, onları professorların tədqiqat fəaliyyətinə cəlb etmək və gələcəkdə onlarda elmi tədqiqata stimulyat yaratmaq olar. Bundan başqa, keçərsiz və abstrakt nəzəri biliklərlə tələbələrə yormaqla yerinə, onlara həyatda keçərlili nəzəri-praktiki bilikləri öyrətmək və anlatmaq gərəkdir, çünki lazımsız və istifadə edilməyən bilikləri izah etmək həm vaxt itkisi, həm də yorucu bir prosesdir. Ümumiyyətlə, ictimai elmlər məlum üçbucağa söykənir, «nəzəriyyə, ideologiya və texnologiya» prinsiplərinə əsaslandıqda cəmiyyətdə daha faydalı və keçərlili olur.

3. Tədris planları və tədris proqramları daim inkişafda olan elmin tələblərinə uyğun olaraq tərtib edilməlidir.

4. Beynəlxalq nüfuzlü jurnallarda tələb edilən IMRAD modelini (Introduction – giriş, methods – metod, Results – nəticələr və discussion - müzakirə) universitetlərin elmi nəşrlərində tədricən tətbiqi vacibdir.

5. Azərbaycan elminin fəaliyyətini gücləndirmək və alimlərimizi beynəlxalq elm ictimaiyyətinə tanıtdırmaq məqsədilə ixtisaslaşdırılmış Elmi İstinad İnstitutunun təsis olunmasını məqsədəuyğun hesab edirik.

6. Fəlsəfə doktoru hazırlığı pilləsində “elmmetrikanın əsasları” fənninin tədrisinə başlanılması arzuolunandır, çünki elmi araşdırma texnika və texnologiyasını bilmədən dissertasiya yazmaq mümkün deyil.

7. “Elmi tədqiqatın əsasları” fənninin magistratura səviyyəsində tədris olunması məsələsinə də yaxın illərdə baxmaq olar.

8. Elmi kommunikasiya prosesində arzu olunmayan məqamlar diqqət çəkir. Əksəriyyətinin elmi dəyəri az olan və ya heç olmayan konfransların təşkili və məqalələrin kütləvi şəkildə yazılması, akademik etikadan asılı olmayaraq nəyin bahasına olursa olsun nəşr etmək, böyük transmilli nəşriyyatların hərisliyi və onlarla əlbir olan “naşirlər” şəbəkəsinin böyüməsi — bütün bunlar hazırkı elmi fəaliyyətin inkişafında çətinliklərə səbəb olur.

Yekunda qeyd etmək olar ki, 2030-cü ildə Azərbaycanı beynəlxalq aləmdə iqtisadi və siyasi cəhətdən inkişaf etmiş, rəqabətqabiliyyətli ölkə kimi görmək əsas hədəfimizdir. Göstərilən məqsədə çatmaq üçün digər prioritet vəzifələrin həlli ilə yanaşı güclü elmi- tədqiqat fəaliyyəti hesabına yüksək bilik bacarıqlarına malik insan kapitalı yaratmaq üçün ali təhsil müəssisələrimizin beynəlxalq səviyyədə keyfiyyət baxımından rəqabətədavamlılığı təmin olunmalıdır. Bu isə Azərbaycanda yeni bilik və texnologiyaların mənimsənilməsinə, istifadəsinə və yayılmasını təmin edən milli elmi-innovasiya universitetlərinin formalaşmasını tələb edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Мамедов З.Ф. Современный университет: новые вызовы и сложные задачи // Экономика и Управление: проблемы, решения. Том IV, 2019, с. 110-117.

2. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 22 iyul 2022-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”. www.prezident.az
3. Elm haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəh., 14 iyun 2016 – cı il. (birinci fəsil, maddə 1.0.37)
4. Zahid Fərrux oğlu Məmmədov, Bəyalı Xanalı oğlu Ataşov. Müasir universitetlərdə elmi-pedaqoji fəaliyyət: yeni çağırışlar və prioritet vəzifələr // “Kooperasiya” elmi-praktiki jurnal №1(64)-2022, s. 5-19
5. Как повысить эффективность управления исследованиями и инновациями в университетах // Университетское управление: практика и анализ. - 2018; 22(5); с. 5–8
6. Ниязова М. В. 2021. Индивидуальная научная продуктивность// Университетское управление: практика и анализ. 2021/ 25(2); с. 114–122
7. Красикова Татьяна Юрьевна. Научная школа как точка роста научного знания // Университетское управление: практика и анализ. -Том 22, №1, 2018
8. Дремова О. В. Третья миссия университетов в России // Университетское управление: практика и анализ. - 2022, 26(2); с. 27–37
9. Ali təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsi. Milli Məclisin müvafiq komitəsində 2023 – cü il mart ayında müzakirəyə çıxarılmış variantı, səh.36.
10. Bəyalı Xanalı oğlu Ataşov. İdarəetmə elmi və rəhbər əməyi. Elmi – təcrübə tezislər toplusu. Bakı, “Elm” nəşriyyatı, 2011, 180 s.

Байали Ханалы оглы АТАШОВ
Проректор по науке и инновациям
Азербайджанского Университета Кооперации.
Заслуженный деятель науки,
доктор экономических наук, профессор
bayali.ataшов@mail.ru

Захид Фаррух МАМЕДОВ
Директор департамента «Организация и управление научной деятельностью».
Азербайджанского Государственного Экономического Университета.
Заслуженный педагог, доктор экономических наук, профессор

Научная деятельность в современных университетах: общие проблемы и разные подходы

Резюме

Цель исследования - изучить и исследовать проблемы и разные подходы, относящиеся к сферам научной деятельности университетов в сфере стремительных изменений, особенно в условиях коммерциализации научных знаний, и найти в этих процессах особое место новой модели управления научной деятельностью в ВУЗах.

Методология исследования. В исследовательской работе использовались такие экономические методы, как наблюдение, анализ, синтез сравнение и логическое обобщение.

Прикладное значение исследования. Для обеспечения эффективности научной деятельности в современных университетах необходимо способствовать определению подходов и приоритетов, разработке новых стратегий деятельности.

Результаты исследования. Даны рекомендации и предложения по внедрению новых подходов и моделей управления в системе научной деятельности ВУЗов.

Оригинальность и научная новизна исследования. Обсуждаются актуальные проблемы в системе управления научной деятельностью в современных университетах и выд-

вигаются предложения по их решению. В «Стратегии социально-экономического развития Азербайджанской Республики на 2022-2026 годы», утвержденной Указом Президента Азербайджанской Республики от 22 июля 2022 года, создание исследовательских университетов в нашей стране в ближайшие годы является актуальной задачей. Выдвинутые предложения и рекомендации освещены в контексте этой задачи.

Ключевые слова: университеты, исследовательский университет, научные исследования, научные школы, существующие проблемы.

Beyali Khanali ogly ATASHOV
Azerbaijan University of Cooperation
vice-rector for science and innovation.
Honored Scientist doctor of economics, professor
bayali.ataшов@mail.ru

Zahid Farrukh MAMEDOV
Azerbaijan State Economic University
director of the department "organization and management of scientific activity"
Honored teacher, doctor of economic sciences, professor

Scientific activity in modern universities: common problems and different approaches

Summary

The purpose of the study is to study and investigate problems and different approaches related to the spheres of scientific activity of universities in the conditions of rapid changes, especially in the conditions of commercialization of scientific knowledge, and to find a special place in these processes for a new model of management in the scientific activity of the university.

Research methodology. Such economic methods as observation, analysis, synthesis, comparison and logical generalization.

Practical meaning of research. To ensure the effectiveness of scientific activity in modern universities, it is necessary to contribute to the determination of approaches and priorities, the development of new activity strategies.

Results of research. These are recommendations and proposals for the implementation of new approaches and management models in the system of scientific activity of universities.

Originality and scientific novelty of research. Actual problems in the management system of scientific activity in modern universities are discussed and proposals for their solution are put forward. It is known that in the "Strategy of social and economic development of the Republic of Azerbaijan for 2022-2026", approved by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan on July 22, 2022, the creation of research universities in our country in the coming years is an urgent task.

Key words: university, research university, scientific studies, scientific schools, existing problems.